

بررسی کهن الگوی جامع باغ ایرانی و باغ اروپایی در راستای دستیابی به اهداف توسعه پایدار

محمد بزرگمهر^۱، سودابه مهری^۲

۱- کارشناسی ارشد معماری منظر، دانشگاه آزاد اسلامی واحد سواد کوه (نویسنده مسوول)

۲- هیئت علمی معماری، گروه معماری، دانشگاه آزاد اسلامی واحد سواد کوه

bozorgmehrlyric@gmail.com

چکیده

زمینه و هدف :

کهن الگوی جامع باغ ایرانی از دوران باستان و اوج شکوفایی پس از اسلام تا امروز در همزیستی با طبیعت پایدار بوده اما باغسازی اروپایی با تغییر سبک در دوره های مختلف تاریخی تحت تاثیر اندیشه سیاسی حاکمان دوره های مختلف تحولات زیادی داشته است. منظر نوین از طراحان انتظار دارد تا فضای سبز شهری علاوه بر معیارهای زیبایی، در هماهنگی کامل با اقلیم، فرهنگ و ارزش های جامعه باشد و مکان خلق شده بتواند بعنوان یک کالبد پویا با داشتن معیارهای پایداری و اکولوژیکی علاوه بر ارتقای تعاملات اجتماعی و ماندگاری کاربر در محیطی فرح بخش و سلامت افزا، نه تنها کمترین آسیب را به طبیعت پیرامون وارد کند بلکه در احیای طبیعت تخریب شده و انرژی های پاک همگام با توسعه پایدار موثر باشد. پژوهش پیش رو با استناد به حکمت باغ ایرانی، و انطباق کامل آن با زمینه زیست محیطی و کالبدی، تاریخی، فرهنگی-اجتماعی و اقلیم ایران و مقایسه آن با باغسازی اروپایی در راستای همسویی با اهداف توسعه پایدار که امروز دغدغه جهان و کشور ماست، صورت پذیرفته است.

روش تحقیق :

این مطالعه از نظر روش گردآوری داده پژوهشی توصیفی از نوع پس رویدادی و علی-مقایسه ای میباشد از این رو پس از جمع آوری داده های کتابخانه ای پیرامون معماری باغ ایرانی و باغهای اروپایی و اعتبارسنجی یافته ها، مولفه های باغ اروپایی و ایرانی در مطالعات گذشته استخراج شد. سپس شاخص های تعیین شده با معیارهای پایداری باغ ایرانی و باغ اروپایی با روش تحلیلی-تطبیقی آنالیز شد. و پس از آنالیز تحلیلی جنبه های اشتراک و تمایز در نهایت نتایج بیان شده است.

نتیجه گیری :

یافته ها نشان داد در مقایسه با باغسازی اروپایی، باغ ایرانی کامل ترین الگو مطابق با معیارهای اکولوژیکی در جهت دستیابی آسان به اهداف پایداری در همه ابعاد زیست محیطی-فرهنگی-اجتماعی-اقتصادی می باشد. معماری باغ ایرانی در فرم به جای دست اندازی به طبیعت طرح را با بستر محیط و اقلیم تطابق میدهد. در عین حال با نگاهی کاربردی و اقتصادی از تمامی اجزا خصوصا آب و گیاه و فضا نهایت بهره مندی را در جهت تولید و بهینه سازی

صرف داشته است. علاوه بر آن با تضمین آسایش کاربر در فضایی امن و شفافبخش هماهنگ با سلیقه و فرهنگ بومی ماندگاری کاربر و تعاملات اجتماعی را رونق میدهد. از طرفی با استناد به آسایش حرارتی بیشتر در باغهای تاریخی نسبت به بافت اطراف و از طرفی تاثیر نظام آب و نظام کاشت باغ ایرانی در تعدیل جزایر گرمایی خصوصا در نقاط مرکزی شهر، استفاده از الگوی باغ ایرانی در مناطق مرکزی میتواند نقش بسزایی در تعدیل جزایر گرمایی و نهایتا افزایش ماندگاری کاربر در فضاهای عمومی داشته باشد.

واژگان کلیدی: باغ ایرانی، باغ اروپایی، منظرسبز پایدار، پایداری و اکولوژی

۱. مقدمه و بیان مسئله:

وجوه قابل ارزیابی در مفهوم منظر باغ، شامل ابعاد طبیعی، مصنوع و انسانی میباشد. وجه طبیعی شامل بستر محیط، و عناصر طبیعی آب، گیاه و خاک، اقلیم میباشد، وجه مصنوعی شامل عناصر انسان ساز اعم از بنا و دیوار کف و... بوده و بعد انسانی مرتبط با سیاست، اقتصاد، اجتماع، فرهنگ و مذهب است. از آنجا که منظر امروز بسیار به مفاهیم توسعه پایدار، طبیعت گرایی و هماهنگی با زمینه کالبدی، اقلیمی-فرهنگی-اجتماعی تاکید دارد بنابراین طراحی منظر پایدار و موفق باید بین ابعاد طبیعی، انسانی، و مصنوعی در هماهنگی کامل باشد. با توجه به داستانهای اساطیری، حکایت باغ نمرود و شداد نمایانگر سیر تاریخ باغ سازی است و به مدت بالغ بر سه هزار سال قبل از میلاد مسیح می رسد. هنر پارک و باغ سازی از ابتدای قرن سیزدهم بتدریج رو به تکامل بوده است، آثار آن به صورت تابلوهای نقاشی در موزه های انگلستان و فرانسه دیده می شود. در اواخر قرن شانزدهم و ابتدای قرن هفدهم که دوران جهش های بزرگ علوم طبیعی و فلسفه است، سبک ها و روش های باغ سازی اختصاصی، در بعضی از ممالک مشخص گردیده و از همین قرن حفظ فضای سبز و طرح و ایجاد مکان های زیبا جهت زیبا سازی محیط و حفظ محیط زیست برای متخصصین و مردم عادی مفهوم یافت. آثار تاریخی زیبایی در طول تاریخ پدید آمده که کم و بیش تعدادی از آن ها تا امروز باقی مانده است. به عنوان مثال باغ های ورسای و لوکزامبورگ، سبک های اختصاصی در طراحی آن ها به کار رفته و مشابه آن در ایتالیا، انگلستان و اتریش... وجود دارد. هنر باغسازی در ایران از عهد باستان و پاسارگاد تا اوج شکوفایی اسلامی در دوران صفویه با ایجاد محیطی فرحبخش و کاربردی، با ساختاری سازگار با طبیعت و برآمده از ارزش های فرهنگی و اعتقادی ایرانیان تاکنون پایدار بوده است. الگوی باغ ایرانی با طراحی حکیمانه نظام آبی و نظام کاشت، آب، سایر عناصر طبیعی را در کنار معماری منظم و هندسی بکار گرفته و فضایی بهشتی را برای آرامش کاربر بدون دست اندازی به طبیعت فراهم میکند. باغ از دوران صفویه و شکوفایی هنرهای اسلامی در منظر شهری ظهور یافته و تلفیق آن با شهر تا دوره ی معاصر نیز کاربردی بوده و بهبود سیمای شهرهای ایرانی را در پی داشته است. الگوی درونگرایی باغ ایرانی بعلاوه ویژگی محصوریت و برآمده از فرهنگ و مذهب ایرانی-اسلامی بواسطه دیوار و درختان همیشه سبز بلند در اطراف از محیط بیرون جدا بوده و به همین خاطر در طول تاریخ کمتر دچار تغییرات رو به مدرنیته و غربگرایی بوده است. تا جایی که میراث جهانی باغ ایرانی و کهن الگوی آن در همه ادوار مورد اقتباس در سراسر دنیا بوده است. البته با این تفاوت که در دوره قاجار بعلاوه همزمانی با تحولات رنسانس اروپایی و تاثیر آن بر ملل دیگر، معماری باغ ایرانی را نیز تحت تاثیر فرآیند تحول

فرهنگی قرار داد. تا جایی که در معماری باغ ایرانی قاجاری رد پای مولفه های باغ اروپایی را میتوان یافت. عناصری مانند چمن مجسمه پل و... از این دست میباشد. از آنجا که واژه های بسیار پر کاربرد باغ ایرانی و یا باغ غربی باغ اروپایی بیانی کلی و نامفهوم دارد و دقت لازم در بیان علمی را ندارد، با نظر به ویژگیهای کالبدی متفاوت سبک های باغ اروپایی، در قیاس با باغ ایرانی و ریشه های تاریخی و فلسفی و معنایی هر کدام این مقاله در تلاش است مفهومی مشخص تر از عبارت "باغ اروپایی" در مقایسه با "باغ ایرانی" بیان کند و عناصر و مولفه های این دو سبک را برای روشن تر شدن مفهوم علمی آنها باهم به قیاس بگذارد. از طرفی با توجه به ارزشمندی الگوی باغ ایرانی و انطباق آن با مفاهیم پایداری که در مطالعات متعدد بررسی شده و سازگاری با اقلیم گرم و خشک ایران لازم است ارزشمندی آن در قیاس با سبک های دیگر باغ سازی ثابت شود. لزوم استفاده از این کهن الگو در منظر امروز بجای سبک های غربی هزینه بر و ناپایدار یادآوری شود. توسعه پایدار تولید همگام و سازگار با محیط زیست و با کمترین اثر مضر برای اکوسیستم و نسل آینده میباشد. توسعه پایدار شامل ابعاد پایداری اجتماعی-اقتصادی-زیست محیطی میباشد. (کمری و فرشادفر ۱۳۹۱ ص ۴) معماری پایدار (پایا) تاکید دارد مکان خلق شده بدست انسان با کمترین سطح آسیب روی محیط و طبیعت اطرافش بصورت خودکفا تداوم یابد و اجتماعی پویا را در خود سامان دهد، که این مهم تنها در بستر زمینه گرایی به دست می آید. در واقع معمار زمینه گرا آفرینشگریست که میتواند مکانی با هویت را از فضای خالی بی معنا خلق کند مکانی که در تعامل پویا با زمینه، اجتماع و طبیعت پیرامون خود باشد. لذا باغ ایرانی با داشتن معیارهای زمینه گرایی بیشترین مطابقت را با اهداف توسعه پایدار دارد که در ادامه بررسی شده است:

✚ پایداری زیست-محیطی: طراحی در الگوی باغ ایرانی متناسب با زاویه تابش، شدت گرما، رطوبت، جهت باد و در هماهنگی کامل با زمینه اقلیمی بوده است به همین علت در کنار محدودیت منابع و شرایط گرم و خشک ایران توانسته بدون آسیب به طبیعت در حفظ گونه های بومی، پالایش آب، هوا، خاک با محیط پیرامون همگام و پایدار باشد. برای مثال ذخیره آب و کاهش تبخیر آب بعلت راست گوشه بودن آبراهه ها و عبور از زیرزمین یا سایه درختان، عدم استفاده از کودهای شیمیایی زیست پالایی و تعدیل ریزاقلیم بیانگر پایداری زیست محیطی باغ ایرانیست.

۲- پیشینه تحقیق:

سوژه باغ ایرانی موضوعی است قدیمی، که پژوهشگران بارها و بارها به آن توجه کرده اند. مطالعات مستقلی با رویکردهای تاریخی، توصیفی و تحلیلی، در بخش های معماری باغ ایرانی انجام شده است. قدیمی ترین اثر معتبر «باغ های ایران و کوشک های آن» از دونالد ویلبر، استاد دانشگاه پرینستون آمریکاست که در سال (۱۹۶۰) میلادی چاپ شده و خانم مهین دخت صبا آن را در سال ۱۳۴۸ شمسی به فارسی ترجمه کرده است. مطالعات موجود درباره باغ ایرانی به چهار دسته کلی تقسیم می شوند: ۱- مطالعاتی که به بررسی باغ ایرانی از دیدگاه تاریخی اختصاص دارند، ۲- مطالعاتی که باغ ایرانی را با رویکرد معنوی مورد بررسی قرار می دهند، ۳- گونه شناسی باغ ایرانی، ۴- مطالعاتی که به بررسی کالبدی باغ ایرانی اختصاص می یابند. درباره اثرگذاری باغ ایرانی بر سایر سبکهای باغسازی پژوهشهای متعددی انجام شده است. بخشی از این مطالعات تاثیر باغ ایرانی بر روی همسایگان شرقی و بخش دیگر بر روی سرزمینهای غربی (شام و شمال آفریقا تا جنوب اسپانیا) انجام شده است. از جمله مانوئل گمز آنواربه (۱۳۸۳) کاربرد عنصر آب در باغهای اسپانیا را یک ایده کاملا ایرانی میدانند و بر این اساس معتقد است باغهای اسپانیا در دوره اسلامی بازتاب باغ ایرانی هستند. سلطانی (۱۳۹۱) با بررسی ساختار باغهای اسپانیا، به این نتیجه میرسد که زیبایشناسی ایرانی در

هجدهمین کنفرانس ملی شهرسازی، معماری، عمران و محیط زیست

باغهای دوره اسلامی اسپانیا متجلی شده است. در باب باغ اروپایی در کتاب باغسازی جهان تالیف حشمت اله متدین و همکاران (۱۳۹۹) بررسی جامعی در دوره ها و سبک های مختلف باغسازی اروپا انجام شده است و در میان مطالعات غربی نیز میتوان به کتاب تاریخ باغسازی جهان اثر تام ترنر اشاره داشت. در قیاس باغ اروپایی با باغ ایرانی میتوان به مطالعه باغسازی اروپایی اصطلاحی نامفهوم با نگارش امین ماهان و ریحانه خرم رویی اشاره داشت که تأثیر سبکهای باغسازی اروپایی بر باغهای تهران در دوران قاجار را بررسی کرده است. با توجه به نیاز روز افزون کشور ما به مفاهیم پایدار و اجرای آن، در تلاشیم با هدف روشن شدن بیان علمی و بررسی عوامل اکولوژیکی و توسعه پایدار معماری این دو سبک را با تحلیل تطبیقی بررسی کنیم.

۳- سوال تحقیق:

- به راستی ساختار و مولفه های باغ های خارجی و اروپایی میتواند الگوی درستی برای ایجاد یا احیای منظر یا فضای سبز امروزی باشد؟
- آیا الگوی جامع باغ ایرانی میتواند جایگزین درست و کاملی به جای نسخه برداری از مبانی و مولفه های باغ سازی اروپایی که بعضاً متأثر از باغ سازی ایرانی و شرقی نیز هست، در معیارهای ایجاد فضای سبز امروز باشد؟!
- چگونه باغ ایرانی میتواند نمونه بارزی در راستای ایجاد منظر سبز پایدار و توسعه سبز پایدار باشد؟
- در پژوهش های معاصر بیان علمی مفهوم باغ ایرانی و باغ اروپایی به چه مولفه های اشاره دارد؟ در بیان معماری چه عناصری با چه ویژگیهایی بیانگر تفاوت سبک باغ اروپایی در قیاس با باغ ایرانی است؟

۴- فرضیه تحقیق:

- به نظر میرسد مهمترین عامل تفاوت در باغ ایرانی و اروپایی در اندیشه و حکمت ساخت آن است به گونه ای که باغ اروپایی تحت تاثیر اندیشه سیاسی حاکم، فرم گرا، تجمل گرا و تزئینی است، در حالیکه باغ ایرانی معنا گرا و دارای بیان استعاره ای از فرم است که ریشه در فرهنگ و ارزش های ایرانی-اسلامی و زیست محیطی و پایداری دارد و در عین سادگی، هر عنصر آن کاربردی چند منظوره دارد.
- میزان طبیعت گرایی در باغ اروپایی تحت تاثیر اندیشه قدرت طلبی حاکمان در دوره های مختلف تاریخی یکسان نبوده ولی باغ ایرانی علی رغم تحولات تاریخی از قدیمی ترین نمونه کشف شده در پاسارگاد تا امروز اساساً طبیعت گرا بوده و با مبانی اهداف پایداری در یک راستا میباشد.

۵- روش تحقیق: این مطالعه از نظر هدف کاربردی و بر اساس روش گردآوری داده پژوهشی توصیفی از نوع پس رویدادی^۱ میباشد. از نظر ماهیت داده ها جنبه ی کیفی دارد. از این رو ابتدا داده ها بر اساس اطلاعات کتابخانه ای پیرامون معماری باغ ایرانی و باغهای اروپایی گردآوری شد. و پس از اعتبارسنجی یافته ها، مولفه های باغ اروپایی و ایرانی و شاخص های مرتبط با موضوع پژوهش و اهداف توسعه پایدار آن استخراج شد. سپس مولفه های شناخته شده و قابل استناد در مطالعات گذشته جهت مقایسه تعیین شده و این شاخص ها بین الگوی باغ ایرانی و باغ اروپایی در جداولی با روش تحلیل محتوای تحلیلی-تطبیقی و به شیوه علی-مقایسه ای ارزیابی و آنالیز شد. و پس از آنالیز تحلیلی جنبه های اشتراک و تمایز در نهایت نتایج بیان شده است.

۶- مبانی نظری:

عهد قدیم (قبل از میلاد مسیح): روح مدرن باغسازی در یونان با سفر اسکندر مقدونی به آسیای غربی متولد شد. برخی از محققین بر این عقیده اند که باغ های تفریحی پارسیان و مصریان در طول تاریخ مخصوصا قبل از میلاد مسیح، بزرگترین منبع الهام بخش هنر باغ سازی در یونان قدیم به ویژه در دوران افلاطون و ارسطو، بوده است. در قرون وسطی ایجاد باغهای متمرکز در صومعه با هدف خودکفایی در تامین نیازهای صومعه رواج یافت. "فرم اصلی باغهای مذهبی به شکل شبکه شطرنجی با تقاطع راههای ماسه سلیسی به رنگ سفید حول مربع های کاشت محصولات کشاورزی میباشد. عصر رنسانس از اواخر قرن ۱۳ در فلورانس ایتالیا آغاز شد و ایده باغسازی در مقیاسی انسانی و متواضعانه به اثر هنری نزدیکتر شد. دوران بعد از رنسانس (قرن ۱۷ و ۱۸): با پیدایش سبک باغهای باروک ایجاد باغ های بزرگ و نمایش صحنه قدرت و تسخیر طبیعت در دوران حکومت های مطلق گرای اروپا خصوصا فرانسه سبک محبوب اشراف شد. و دوران طبیعت گرایی (اواخر قرن ۱۸ به بعد): پیدایش باغ های رمانتیک، پیدایش سبک باغ منظر در اواخر قرن ۱۸ و پس از آن باغ های مخلوط (التقاط سبکها و گیاهان غیر بومی)، و پس از انقلاب صنعتی باغ اکولوژی و پارکهای مردمی مربوط به این دوران هستند.

- معرفی نمونه ای و موردی دو سبک باغسازی انگلیسی و فرانسوی:

• باغ های انگلیسی

دوران باغسازی در انگلستان به سال ۱۹۱۵ بازمیگردد. در طرح های سنتی انگلستان سعی بر این بوده است که از خطای چشم در مورد ترکیب رنگها، کاشت درختان و درختچه ها با نظم ردیفی و همچنین ایجاد تپه ماهور، برکه و دریاچه مصنوعی استفاده شود. در این طرحهای کلاسیک خیابانها باریک و از دو طرف پوشیده از درخت و نیز کاشت تک درخت در فضاهای بزرگ رایج بوده است. سبک باغ سازی تا اواخر سلطنت الیزابت اول ثابت بوده و به سبک خاص انگلیسی از اوایل سلطنت جیمز اول (۱۶۲۶_۱۶۰۳) آغاز شد و در این سبک پیاده رو ها عریض تر و گل کاری کمتر بوده است. اولین باغ گیاه شناسی انگلیس در سال ۱۶۲۰ در دانشگاه آکسفورد احداث گردید. به طور کلی هنر باغ سازی در انگلستان به نوعی با فرهنگ رومانیتیک انگلیسی همبستگی داشته است. در هنر باغ و پارک سازی شاید بتوان گفت خلق هر شکل و طرح در طول تاریخ جایی خاص دارد که به ابتکارات فردی متعلق است. از دیدگاه ویلیام کنت (۱۶۸۵) فکر ایجاد پرچین در اطراف باغ ها بر مبنای فلسفه "همه طبیعت یک باغ است" در منطقه ای به نام روسام در آکسفورد پدید آمد. به دنبال این مکتب، طرز فکر لانسوت براون یعنی ابتکار استفاده از چهار چوب هایی در اطراف پارکها به مرحله عمل در آمد. به دنبال آن همفری رپتون (۱۷۵۲_۱۸۱۸) به نوعی دگرگونی در سیستم باغهای رسمی و مصنوعی در قرن هیجدهم پدید آورد. به نظر او باغها نشانه و نمایانگر کامل و کوچک و خصوصیات طبیعت است که این خود نوعی بازگشت به طبیعت است و لمس و درک بیشتر آن تولد دیگری برای بشر می باشد. همفری رپتون سعی بر آن داشته که سطح چمن کاری در باغ زیاد و از انبوهی کاشت درختان و درختچه ها کاسته شود به عبارت دیگر کشت متعادل درختان را توصیه کرده است.

می شود گفت روبینسون مخترع حاشیه گلکاری در باغ و پارک است و گرترود جکیل را معماری بزرگ و آگاه در زمینه چگونگی کاربرد مجسمه ها در باغ، ایجاد پله های پوشیده از خزه و داربست های پوشیده از گل و محل هایی سرپوشیده برای

استراحت نام برد. ناگفته نماند که سبک باغ سازی در انگلستان کم و بیش متأثر از سبک های ایتالیایی و فرانسوی و در قرن ۱۸ نیز با سفر به خاور دور و حتی باغ ایرانی بوده است.

• باغ های فرانسوی

باغسازی در فرانسه شیوه نوینی نیست و از قرون آگوست رنسانس برجای مانده است. در قرون وسطی تقسیم باغ ها بسیار ساده و ابتدایی بوده که در عهد رنسانس باغ ها بزرگتر و پوشش گیاهی متنوع تر گردیده است. در این طرحها از ایوان ها، طارمی ها، نرده ها، پله ها، حوض ها و مجسمه ها استفاده شده است و درختان از سبک منظم و مرتبی برخوردار هستند. در این شیوه دیواره ها سبز، ضخیم و بلند و راهروها به صورت سرپوشیده، سبز و طویل و نرده های چوبی کناری مرسوم بوده است. در این دوره سعی می شده روش باغبانی و باغداری، ساده و ارزان و نیز امکان انطباق با فضا رعایت شود. گلکاری ها معمولاً به شکل باغچه های مستطیل و کم و بیش وسیع بودند (از اوایل قرن از وسعت باغ ها کاسته شده و شاید همانند قرون وسطی باشد) باغ فرانسوی عبارتست از فضای بزرگتری شامل چند باغچه به اندازه های مختلف که با استفاده از مجسمه ها و آب نماهایی با ساختار منظم یک مجموعه را تشکیل می دهند. این گونه باغ ها را معمولاً در زمین های صاف و هموار و یا در زمین های شیب دار در انتهای ساختمان یا قصر احداث می کرده اند.

امروزه در باغ های جدید فرانسوی اشکال هندسی، خیابان های منظم متقاطع یا غیر هندسی مورد نظر می باشد. در اینگونه باغ ها، باغچه های شنی و یا حاشیه های شنی را به طور منقطع و پراکنده ایجاد می کنند.

فرانسوی ها استفاده از مجسمه ها، گلدان های سنگی (که بالاتر از سطح زمین قرار می گرفتند)، غرس درختان در باغ خیابان ها در اطراف باغ ها و خیابان ها را جزیی از ترکیب یک باغچه می دانستند ضمناً سعی داشتند که روش همراه با تناسبات هندسی ترکیب رنگ گلها را رعایت نمایند. در اوایل قرن شانزدهم سبک های ایتالیایی به نوعی در هنر باغ و پارک سازی فرانسه رسوخ نمود به نحوی که در اطراف قصرها، طرحهایی به مرحله اجرا در آمد و در آنجا انواع گیاهان زینتی، درختچه ها نزدیک یکدیگر کاشته شدند و دیواره سبزی را همانند پرچین ها بلند ایجاد نمودند. اینگونه باغچه ها را پارتر می گفتند. به طور کلی در اوایل دوره رنسانس، باغ سازی در فرانسه تعریف خاصی داشته که عبارتست از مجموعه باغ های مختلف و متعدد و این مجموعه از معماری غیر قرینه برخوردار بوده است.

مفهوم باغ ایرانی

علامه علی اکبر دهخدا درباره معنی واژه پردیس می نویسد: پردیس لغتی است مأخوذ از زبان مادی «پارادترا» به معنی باغ و بوستان و از همین لغت است «پالیز» فارسی و «فردوس» عرب، به معنای درختکاری و گلکاری پیرامون ساختمان است (ابهریان، هما، ۱۳۸۹، ص ۹۰). باغ ایرانی معمولاً دارای یک نظام ساختاری و یک نظام فضایی می باشد. که نظام ساختاری در برگیرنده نظم گیاه، آب و معماری بوده و نظم فضایی نحوه قرارگیری عناصر باغ در کنار یکدیگر را نشان می دهد (ایرانی بهبهانی، ۱۳۹۲، ص ۴۹).

باغ ایرانی از ترکیب ساده و موزون، رابطه صحیح و استوار، سلسله مراتب حساب شده، منطق عقلانی، نظام هندسی مشخص، آسه بندی های منظم، خطوط عمود برهم، تخت کرفتهای چهار ضلعی، تقسیمات متعادل، گذرگاههای مستقیم با هدف تشکیل یافته است. ساختار باغ ایرانی دارای یک پدیده های فرهنگی، تاریخی و کالبدی می باشد که دارای محدوده ای است محصور که در آن آب، گیاه و ابنیه در یک نظام معماری مشخص با هم تلفیق شده اند و در کنار هم یک محیطی آرام را ساخته اند (علیمرانلو، سارا، ۱۳۸۹، ص ۴۷).

میتوان گفت فرم هندسی منظم باغ ایرانی در ترکیب با حکمت اسلامی به تجلی بهشت قرآنی در فرم معنایی رسیده است. درساختار هندسی باغ ایرانی، محورهای حرکتی مستقیم و حرکت مستقیم در محیط احساس هدفدار بودن به انسان می‌دهد. ورودی در قسمت پایین و کوشک در قسمت بالا قرار می‌گیرد. جهت حرکت آب نیز خلاف جهت حرکت انسان از سمت سردر ورودی به سمت کوشک است. که تأکیدی بر دید و حرکت به سمت بالا را القا می‌نماید (علم الهدی، هدی، ۱۳۸۲، ص ۸۸). محیط باغ ایرانی به طور هم زمان به همه حواس پنجگانه انسان می‌پردازد حس بینایی، رایحه و عطر گل ها و میوه ها حس بویایی و چشایی را جلب می‌کند و حرکت بر زمین نرم، به همراه احساس لطافت گیاهان و آب، در حرکت به سمت کوشک، حس لامسه انسان را متوجه خود می‌کند. حس شنوایی در سه مورد در باغ ایرانی اهمیت دارد، یکی نغمه پرندگان، دوم صدای وزش باد در درختان و سوم صدای آب در آبشارها و نقاطی که جوی‌ها دارای اختلاف ارتفاع بوده اند. به بیان دیگر در باغ ایرانی غنای حسی وجود دارد. هنرمند باغ ساز با ایجاد یک محور حرکتی در میانه باغ با ایجاد یک پرسپکتیو تک نقطه‌ای با عمقی زیاد، که در این راستا آب در وسط محور است و با ایجاد صدای دلنشین خود ایجاد یک محور و دید مناسبی ایجاد می‌کند که بازدید کننده را متمایل به بازدید تا انتهای باغ می‌نماید (مدقالچی، لیلا، ۱۳۹۳، ص ۳۳)

• پوشش گیاهی در باغ ایرانی

طرح گیاهان باغ ایرانی خود نشان از هوشمندی و دانش ایرانی می‌باشد. ایرانی هر گیاه را بی‌هدف در هر کجای باغ نمی‌کاشته بلکه هم زیبایی بسترهای کاشت باغ را در نظر داشته هم از مصارف دارویی گیاهان بهرمنند می‌شوند (بمانیان، محدرضا و همکاران، ۱۳۸۷، ص ۱۱۰). گیاهان در باغ ایرانی با اهداف متفاوتی از جمله سایه‌اندازی، محصولدهی و تزئین باغ به کار می‌روند و از آنجا که سودمندی یکی از اصلی‌ترین ویژگی‌های باغسازی ایرانی است، بیشترین حجم گیاهان باغ را درختان میوه و پس از آن درختان سایه افکن تشکیل می‌دادند، به همین نسبت گیاهان تزئینی به میزان کمتری در باغ به چشم می‌آیند (زمانی و همکاران، ۱۳۸۸، ص ۳۱)

• حضور آب در باغ ایرانی

در باغ ایرانی تمایل زیادی به نمایش آب است و از خصوصیات آب، حرکت آب صدای آب، موج آب و حتی وجود آب در حوضهای کوچک و بزرگ و با شکل‌های گوناگون در طراحی باغ در جهت کانالیزه کردن نگاه، تمرکز و تأکید بر موضوع یا محوری خاص بهره گرفته شده است. (منشی زاده، آرزو، ۱۳۸۹، ص ۶۳) از آنجا که آب مظهر حیات است جاری شدن آن از جای جای باغ و حرکت آن در چهار جهت و چهار جوی، تمثیلی از چهار نهر بهشتی است که در باغ ایرانی به کار گرفته شده است. (دیبا و انصاری، ۱۳۷۴، ص ۳۳) از طرفی جریان آب منظر شنیداری زیبا و منظر بصری بواسطه انعکاس و فرم و شفافیت آب ایجاد میکند. و بعلاوه تأثیر به سزایی در کاهش درجه حرارت محیط، افزایش رطوبت نسبی و ایجاد طراوت در اقلیم گرم و خشک ایران دارد.

• معماری باغ ایرانی

در باغ ایرانی اشکال هندسی منظم خطوط راست گوشه و به خصوص فرم مربع که فاصله بین اجزاء باغ را به طور ساده و روشن نشان می‌دهد از اهمیت خاصی برخوردار است. طرح کالبدی باغ ایرانی بر اساس ساختار هندسی بسیار دقیق و محاسبه شده شکل یافته است. محیط باغ عمدتاً به شکل مربع کامل و یا مستطیل می‌باشد. اما این تناسب هندسی علاوه بر تعیین حدود بیرونی باغ پایه و مبنای تقسیم فضای درون نیز می‌باشد. همچنین باغ ایرانی از تنوع رنگی محدودی برخوردار می‌باشد. رنگهای باغ برگرفته از محیط می‌باشند. ساخته‌ها و معماری باغ هم‌رنگ با محیط اطراف و با مصالح بوم آور پدید می‌آیند. که متناسب با اقلیم منطقه شکل می‌گیرد. در عوامل اقلیمی چند متغیر مانند درجه حرارت، رطوبت، شدت باد، تابش خورشید و میزان بارندگی تأثیر دارد (منصوری، سید امیر، ۱۳۸۴، ص ۶۳). هر منطقه به تناسب شرایط محیطی و طبیعی خود، دارای گیاهان

هجدهمین کنفرانس ملی شهرسازی، معماری، عمران و محیط زیست

بومی و پایدار در آن اقلیم است و نوع پوشش گیاهی هر باغ متناسب با اقلیم آن منطقه انتخاب می‌شود به طور کلی معماری باغ ایرانی دارای جنبه خصوصی و محور می‌باشد و بر اساس فرهنگ معماری غالب منطقه شکل می‌گیرد. بنا در باغ ایرانی فضای باغ را مجزا نمی‌کند و فضای باغ به داخل بنا راه می‌یابد. در پلان باغ ایرانی محورهای اصلی غالباً باغ را به چهار بخش تقسیم می‌کند، و سپس هر بخش به قسمت‌های کوچک‌تری تقسیم می‌شود. (پورمند، حسعلی، ۱۳۹۰، ص ۱۰۹).

جدول ۱- مولفه های باغ ایرانی

مولفه های باغ	ویژگی باغ ایرانی	مزیت	عوامل پایدار و اکولوژیک
معماری باغ	نظم هندسی، راست گوشه و فرم مستطیل، محورهای عمود برهم، محصوریت و دورنگرایی دارای حرکت، ریتم و تقارن مرکزیت، استقلال فضایی	تمرکز حواس و آرامش کاربر ایجاد حس تعلق مکانی، مناسب با زمینه فرهنگی، کالبدی و اقلیمی	فرم منظم راست گوشه مانع از تبخیر آب در کانال‌ها میشود ترکیب ساختمان، طبیعت و آب متناسب با شرایط اقلیمی
چشم انداز باغ	ایجاد محور در باغ با نظام کاشت درختان بلند در اطراف ایجاد یک بنا در بالای باغ ایجاد خطوط راست در باغ	دید بیکران تمایل به بازدید تا انتهای باغ	نمایش عنصر کمیاب آب در اقلیم گرم و خشک و تعدیل هوا بواسطه آن، و نظام کاشت درختان بلند جهت پیشگیری از بادهای مزاحم، ایجاد دیوار آکوستیک طبیعی
پوشش گیاهی باغ	گیاهان در باغ ایرانی جهت برداشت محصول، ایجاد سایه و تزئین و سازگاری اقلیمی	محصولدهی دارویی و خوراکی درکنار سایه اندازی.	فیلترینگ هوا، حفظ رطوبت و تلطیف هوا، تعدیل زاویه تابش ارتقای آسایش حرارتی کاربر، حفظ منظر باغ با درختان همیشه سبز و نظام کاشت هدفمند
حضور آب در باغ	بصورت راکد درحوض‌ها جاری در آبراه‌ها و متحرک در فواره‌ها	عملکرد آبیاری و حرکت دادن اسیاب عملکرد زیبایی انعکاس و صدای زیبا عملکرد معنایی عنصر بهشتی و از عناصر اربعه	حوض‌ها با عمق کم و هشت ضلعی استفاده از آبنا‌های کوچک با کنارهای منحنی تا با یخ زدن آب کنار حوض ترک بر ندارد. تعدیل رطوبت مناطق گرم و خشک

۷- مقایسه عناصر اصلی باغ های ایرانی با باغ های اروپایی

زمین: زمین به عنوان بستری اصلی در شکل‌گیری باغ نقش مستقیم دارد و همواره باغ‌ها را تابع شکل کلی بستر خود ساخته است. در مطالعه پیرنیا ۳ نوع الگوی باغسازی بر اساس شیب زمین داریم: ۱. باغهای تخت و کم شیب (باغ فین) ۲. باغهای شیبدار و سکوبندی شده (باغ تخت شیراز) ۳. باغهای روی زمینهای ناهموار کمتر دست خورده (باغ عباس آباد بهشهر) (پیرنیا، ۱۳۷۳، ص ۱). در باغسازی اروپا نیز با شکل‌گیری سبک‌های مختلف و دیدگاه طبیعت‌گرایی پس از انسان‌گرایی انواع مختلف باغ دشتی یا باغ تراس بندی شده (باروک و رنسانس) و یا زمین‌های ناهموار دست نخورده (باغ رمانتیک) را می‌بینیم.

آب: با توجه به مطالعات انجام گرفته مهم‌ترین و حیاتی‌ترین عنصر شکل‌گیری باغ آب است، حضور آب در باغ‌های اروپایی، به صورت‌های مختلف است، از آن جمله به موارد زیر می‌توان اشاره کرد:

هجدهمین کنفرانس ملی شهرسازی، معماری، عمران و محیط زیست

فواره های منظم در حوض های هندسی، به صورت آبشارهای طبقاتی، استخرهای بزرگ با آب راکد برای انعکاس تصویر، بازی شوخ طبعانه با آب و تلفیق آن با مجسمه های اساطیری، آب در مغاره ها و غارهای مخوف برای ایجاد فضایی رمز آلود.

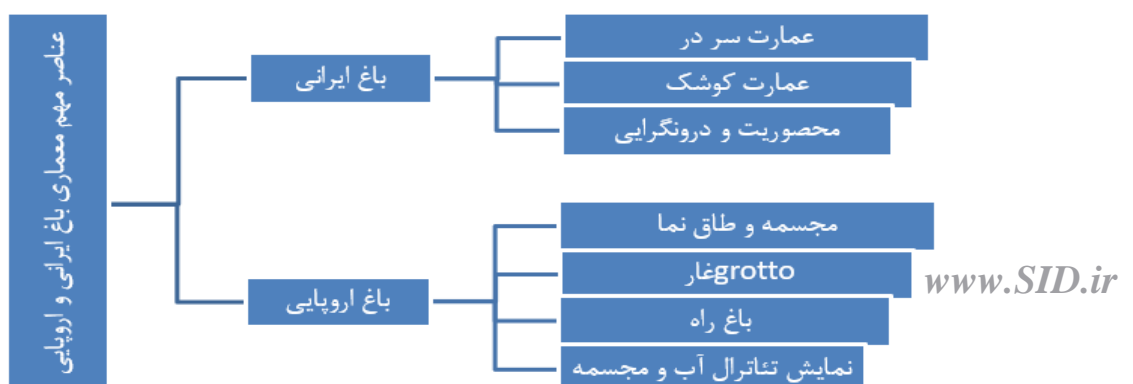
بنابراین، حضور آب برای بقای گیاهان و باغ در هر باغی الزامیست و فقط در نوع استفاده و کاربرد آن تفاوت هایی است. در باغ ایرانی آب برای سازگاری اقلیمی، تاکید بر بیکرانگی محور اصلی، انعکاس وسعت باغ و تمثیلی از چهار نهر بهشتی است، در حالیکه آب در باغ اروپایی به صورت آبشار، فواره و مرداب است بیشتر جنبه فرمی و تزئینی دارد.

درختان، بوته ها و گل های تزئینی: حجم اصلی گیاهان در باغ ایرانی را درختان سایه دار و محصول دار تشکیل می دهد و گل ها و گیاهان تزئینی به میزان کمتری در باغ ها وجود دارند. گیاهان را می توان در سه گروه تقسیم کرد که شامل درختان - بوته ها و گل های تزئینی است. (دانشدوست، ۱۳۷۴، ص ۲۱۹) نظام کاشت باغ ایرانی هدفمند بوده و کاربرد متنوعی از جمله سایه افکنی، تعدیل زاویه تابش و کنترل رطوبت، پایداری اقلیمی و حفظ گونه های متنوع، کنترل بادهای مزاحم، دیوار آکوستیک طبیعی و ایجاد محصوریت، تولید محصول خوراکی و دارویی، و جنبه زیبایی شناسی، نکته قابل توجه در باغ ایرانی این است که گیاهان همواره به شکل طبیعی استفاده می شده اند و فقط پیرایش می شده اند. در حالیکه در فرم اروپایی با هرس گیاهان و تغییر رشد ارگانیک باغچه های گلدوزی و ... را مبینیم و در واقع گیاهان در باغ های اروپایی تنها با دو هدف ایجاد سایه و زیبایی کاشته می شده اند.

نمودار شماره ۱- مقایسه عناصر باغ ایرانی و اروپایی

نمودار شماره ۲- مقایسه عناصر مهم معماری باغ ایرانی و اروپایی

هجدهمین کنفرانس ملی شهرسازی، معماری، عمران و محیط زیست

عناصر کالبدی	باغ های ایرانی	باغ های اروپایی
سلسله مراتب	از سردر ورودی در بیرون باغ و یا جلوخان شروع و با گذشتن از هشتی و محور اصلی به کوشک باغ می رسد	۱. از ابتدای باغ وارد شده و بلافاصله به ساختمان میرسد ۲. ابتدا از ساختمان اصلی وارد شده و بعد وارد باغ میشود ۳. پس از سلسله مراتبی از ورودی وارد باغ فرعی و در انتها به باغ اصلی می رسد.
هندسه	هندسه منظم و راست گوشه، محور های متقاطع کشیده و مستقیم، تقارن، ریتم، مرکزیت	رمانتیک: منحنی و نامنظم باروک خطوط مورب شبکه خورشیدی و پنجه غازی رنسانس: الهام از باغ ایرانی و خطوط هندسی منظم راست گوشه مستقیم و متقاطع
حس مکان	تحریک تمام حواس 5 گانه انسان شامل حس بویایی، شنوایی، لامسه، چشایی و بینایی در منظری بیکران	حس چشایی به دلیل نبودن گیاهان خوراکی در این باغ ها تحریک نمیشود.
چشم انداز	چشم انداز در محورهای اصلی روبروی کوشک و درونگرا	چشم انداز کلی با ایجاد تراس و اختلاف ارتفاع باغ با اطراف در سبک باروک، و چشم انداز کلی برون گرا
سازگاری اقلیمی	باغسازی در تمامی نواحی ایران سازگار با اقلیم منطقه (از نواحی مرکزی و خشک که ایجاد فضایی سبز در کنار کویر خشک است باغ می ساختند تا کناره های در پای خزر که خود سبز است)	دست اندازی به طبیعت و تسخیر آن در سبک باروک. آب و هوای اقلیمی مناسب برای گیاهان و وجود آب کافی
تناسب	هماهنگ با زمینه فرهنگی-اجتماعی و متناسب با مقیاس انسانی، رعایت تناسب در تمامی بخش ها.	تناسب فضاها و باغچه ها نسبت به ابعاد باغ سنجیده می شود نه مقیاس انسانی
تقارن	اصل تقارن در معماری باغ نظام کاشت نظام آب و همه عناصر	تقارن تنها در رنسانس که متأثر از باغ ایرانیست دیده میشود و در سبک رمانتیک تقارنی در پلان وجود ندارد.
ریتم	رعایت ریتم و تکرار منظم در دیواره های حاشیه باغ، سکوبندی و سینه کبکی ها و حتی در کف سازی ها و نظام کاشت گیاهان	ریتم در نوع کاشت درختان، چمن ها و بوته های گل، باغچه ها، کف سازی و ...
استقلال فضایی	هر فضایی به تنهایی دارای هویت است و می توان آن را فضای مستقل خواند.	هر فضایی به تنهایی دارای هویت است و می توان آن را فضای مستقل از باغ خواند
مسیر و محور در باغ	مسیرهای اصلی مهم ترین قسمت های باغ را به هم متصل کرده و مسیر فرعی به مسیر اصلی راه دارد، مسیر اصلی به سمت کوشک می رود. مسیرها باریک و طولانی اند و با وجود درختان بلند با فواصل منظم و آبراهه ها چشم انداز بیکران دارند و محیطی خنک در زیر سایه درختان دارند.	مسیر اصلی در این باغ ها به ساختمان می رسد و مسیرهای فرعی به مسیر اصلی راه دارند، ولی عرض راه ها پهن است و ایجاد سایه نمی کند.
نمادگرایی	معناگرایی و بیان استعاری از فرم برآمده از ارزش های فرهنگی و اعتقادی جامعه، تجلی بهشت موعود	نماد های اساطیری در تندیس ها و طاق نماها و نام گذاری فضاها
محرمیت و درون گرایی	درون گرایی از زمان هخامنشیان در تمام عناصر معماری ایرانی رعایت می شده است. محصوریت با درختان و دیوار و عنصر سر	در عناصر معماری و این باغ ها نمی توان به اصل محرمیت و درون گرایی اشاره ای داشت. و باغ های سبک باروک به بعد اساسا بیرونگرا هستند و بر چشم انداز بیرونی تاکید دارند.

هجدهمین کنفرانس ملی شهرسازی، معماری، عمران و محیط زیست

عناصر و طراحی فرم گرا و تزئینی	تمامی عناصر چند منظوره و کاربردی طراحی شده و هیچ فضایی بلا استفاده نیست.	عملکردگرایی
سبک باروک با دیدگاه تسخیر طبیعت اساسا با اهداف پایداری متضاد است در سبک های پس از آن به مقوله پایداری خصوصا پس از انقلاب صنعتی توجه شده است.	طبیعت گرا و سازگار با اقلیم منطقه و مطابق با ابعاد پایداری اجتماعی اقتصادی اکولوژی میباشد.	پایداری
تعادل فضایی بر روی پلان برقرار است اما با مقیاس انسانی هماهنگ نیست. و انسان در فضاهای بسیار بزرگ و برون‌گرای آن احساس امنیت و آرامش ندارد.	به مجموع تقارن، تناسب، ریتم و مرکزیت تعادل گویند. که در باغ ایرانی با مقیاس انسانی متعادل است.	تعادل
تشریفات و تجمل گرایی	سادگی در طراحی و ایجاد حس تعلق مکانی با تمرکز حواس و ایجاد فضایی شبیه باغ مدیترانه‌ای برای تفکر آرامش	سادگی

جدول ۲- مقایسه ویژگی های باغ ایرانی با باغ اروپایی

۸- یافته ها :

مشخصه های بارز توسعه پایدار در باغ ایرانی :

- پایداری اقتصادی کالبدی شامل :
  - کشیدگی باغ در جهت شمال - جنوب برای دسترسی به سایه بیشتر
  - قرارگیری باغ در مسیر حرکتی آبی که منجر به اصوات و آواهای دلنشین می شود
  - قرارگیری باغ در مسیرهای شبیدار کوهستانی یا تپه ای برای ایجاد دید بهتر
  - پیوستگی و امتداد دید عمومی از داخل به خارج و بلعکس در کوشک
  - ایجاد نظم و تقارن بصری انعکاس تصویر اجزای باغ و ایجاد وسعت مجازی از نظر بصری
  - پایداری زیست محیطی :
    - نمایش آب به صورت خطی، سطحی، حجمی، آبریز، آبگردان، حوض، و فواره، جوی و کمترین هدر رفت آب
    - ایجاد دمای مطلوب و خنک
    - ایجاد رطوبت و تلطیف هوا
    - تصفیه هوا و ایجاد حس محصوریت و جلب تمرکز لامسه
    - آگاهی نسبی از دانش زیست پالایی و کاشت درختانی جهت تصفیه خاک و ایجاد بدنه سبز
- پایداری اجتماعی :
  - انطباق باغ ایرانی با نیازهای ضروری انسان
  - ابعاد تمثیلی طهارت در باغ و تاثیر روانی آن
  - تاثیر دعوت کنندگی باغ به کسب آرامش
  - ایجاد حس دعوت کنندگی و تامل برانگیزی درباره کشف معانی باغ
  - ایجاد زمینه و حس خودشکوفایی فردی و اجتماعی

• تاثیر بر بهداشت روان و تزریق حس خلسه و آرامش

۹- روش تحقیق:

این مطالعه طبق روش شناسی مطالعات فرضیه محور به تحلیل-تطبیقی عناصر باغ ایرانی و رویکرد زمینه گرایی در جهت رسیدن به کاربرد آن در منظر معاصر مطابق با اهداف پایداری پرداخته است. بنابراین از نظر هدف پژوهشی کاربردی و از جنبه روش گردآوری داده ها مطالعه توصیفی از نوع پس رویدادی (Ex-post facto) و روش علی مقایسه ای میباشد. در این راستا پس از گردآوری اسناد و مطالعات کتابخانه ای و اعتبارسنجی داده ها ابعاد زمینه گرایی و اهداف توسعه پایدار بررسی شد، سپس مولفه ها، عناصر و الگوی باغ ایرانی و حکمت کاربردی آن مطالعه و عناصر شاخص آن جهت تطبیق با رویکرد اکولوژیکی و اهداف توسعه پایدار استخراج و تعیین شد.

۱۰- بحث:

شهر به عنوان یک واحد اکولوژیکی رابطه میان انسان و محیط را در خود نهفته دارد که در آن تحت تاثیر عواملی مانند زمان و مکان قرار میگیرد به طوریکه که در جوامع با محدودیت های طبیعی و تکنولوژیکی، غلبه طبیعت بر انسان بیشتر بوده است و برعکس. در جامعه ایده آل رابطه انسان و محیط باید به گونه ای باشد که هیچ یک مقهور دیگری نباشد. که این امر نیازمند توسعه پایدار است. در باغ ایرانی این رابطه بر عکس باغهای خارجی است، به این دلیل که در باغهای خارجی به ویژه اروپایی، انسان به دنبال چیرگی و تسلط بر طبیعت است فو با ایجاد تغییر در دل مناظر طبیعی موجود سعی در ایجاد باغ دارد این در حالی است که در باغسازی ایرانی اینگونه نیست و این باغها بدون توجه به محیط اطرافشان ناتمام هستند، از سویی دیگر توجه به امر حفاظت و میراث فرهنگی و طبیعی، برای تعادل بخشیدن به حیات انسانها که توسعه پایدار را به دنبال خواهد داشت جایگاه ویژه ای دارد. میراث فرهنگی و تاریخی کشورمان بیان کننده پیشینه تاریخی فتمدن و فرهنگ و جاذبه های طبیعی این مرز و بوم است. شکل گیری باغهای ایرانی در طی سالیان دراز به وجود آمده است که حفظ آن بسیار میتواند به پایداری شهرهای ما کمک کند همانگونه که توسعه پایدار شهری بر سه محور اقتصادی، کالبدی و اجتماعی، فرهنگی و زیست محیطی استوار است، در نتیجه باید گفت شاخصهای توسعه پایدار در باغ ایرانی از لحاظ اقتصادی به استفاده بهینه از زمین، کاهش زمان و هزینه های جابجایی، ارتقا بهره وری با استفاده چندگانه از فضا و از لحاظ اجتماعی، امکان استفاده همه گروه های جامعه از فضاهای شهری، خوانایی و ایجاد هویت بصری، سرزندگی و تبلیغ سازی کمترین استفاده ممکن از فضای حمل و نقل و تاکید ویژه بر عابرن پیاده مد نظر قرار گیرد و ابعاد زیست محیطی آن، حول توجه به عوامل زمین و خاک شناسی، استفاده از مصالح بومی و تلفیق با شیوه های نوین ساخت، توجه به توپوگرافی منطقه، ایجاد آسایش اقلیمی، ایجاد نظم و تقارن بصری، توجه به حمل و نقل شهری و به دنبال آن استفاده از سوختهای فسیلی استوار است.

۱۱- نتیجه گیری:

تاریخ باغ سازی در ایران به گواه اسناد تاریخی و مطالعات گذشته به چند هزار سال قبل از میلاد مسیح بر می گردد. باغ پاسارگاد قدیمی ترین باغیست که آثار آن در ایران کشف شده و در حال حاضر موجود است. و پس اسلام خصوصا در دوران

صفویه در اوج شکوفایی قرار گرفته و در ترکیب با حکمت و فلسفه اسلامی به تجلی بهشت قرآنی و مفاهیم اسلامی در فرم معنایی رسیده است.

اما نخستین باغ های اروپایی به تقلید از باغ های ایرانی و مصری بوده است و اولین باغ های اروپا، در قرون وسطی تحت عنوان باغ های متمر با هدف تامین نیازهای اولیه راهبان در صومعه ایجاد شد. و پس از آن در دوران رنسانس (عصر طلایی اروپا) باغسازی اروپا به مفهوم هنر نزدیکتر شد و در سبک باروک و پس از آن ارزش هنری یافتند. در این دوران باغ اروپایی در راستای مطلق گرایی و قدرت طلبی امپراطوری فرانسه، اشرافی گری و تجمل گرایی در سبک باروک و غلبه بر طبیعت بیش از پیش مشهود است. در این سبک باغسازی که مورد استفاده اشراف بوده نظام محوری وسیع برای تاکید بر اقتدار ایجاد نظم حداکثری با هرس گیاهان و تغییر در تنظیم رشد ارگانیک گیاهان، تراس بندی و ایجاد اختلاف سطح باغ با محیط پیرامون برای چشم انداز بیرونی، تزئین گرایی و قصرهای پر تصنع مولفه های اصلی میباشد. عبارتی تا قرن ۱۸ و ظهور سبک رمانتیک اثری از طبیعت گرایی در باغ اروپایی نمیبینیم و پس از روی کار آمدن امپراطوری انگلیس با توجه به تحولات فرهنگی هنرمندان و جامعه به جای قدرت نمایی و رام کردن طبیعت، باغ های طبیعت گرای رمانتیک شکل گرفتند. با این توضیح میتوان نتیجه گرفت اندیشه سیاسی حاکمان اروپایی در دوره های مختلف باغسازی اروپایی را فرم دهی و جهت دهی کرده است در حالیکه کهن الگوی باغ ایرانی با فرم طبیعت گرای خود از آغاز شکل گیری در دوران باستان و برآمده از ارزش های آیینی و فرهنگی ایرانیان است و پس از اسلام به اوج شکوفایی خود رسیده و بیان استعاری از بهشت موعود اسلامی میباشد. و برخلاف سبکهای فرم گرا و تزئینی باغسازی اروپا علاوه بر زیبایی و تکامل در فرم معنایی در همه ابعاد پایداری از جمله اجتماعی، اقتصادی، اکولوژی، انرژی هم راستایی مشهودی دارد و خوشبختانه مطالعات زیادی گواه این موضوع هستند. در کشورهای توسعه یافته زمینه گرایی و پایداری طرح نسبت به فرم اهمیت بیشتری دارد در حالیکه معماری امروز کشور ما به دلیل فقدان رویکرد زمینه گرا نه تنها از فرهنگ و گذشته تاریخی ایران فاصله گرفته بلکه با صرف هزینه نگهداری بالا برای مناظر سبز ناهمگن و غیرپایدار حاصلی جز تداعی بی نظمی و بی هویتی در سیمای منظر شهری ندارد. باغ ایرانی عامل اصلی پیوند پیشینیان ما با طبیعت بوده و بیانگر هویت تاریخی-فرهنگی ایران است که رد پای آن در سرار جهان قابل کتمان نیست. از آنجا که باغ ایرانی بواسطه ویژگی پیوند با زمینه و سازگاری با اقلیم و طبیعت با اهداف پایداری همسویی دارد، بنابراین؛ امروزه باز آفرینی الگوی باغ ایرانی در فضاهای سبز شهری هویت ایران را برای نسل های بعد زنده نگه می دارد و با استفاده از اصول پایداری می تواند نقش مهمی در توسعه پایدار و کیفیت فضای شهری داشته باشد.

۱۲- پیشنهادات :

- ترویج الگوی باغ ایرانی به جای فضاهای سبز بی هویت و فرم گرا، تغییر سیاستهای کلی، محوطه سازی بی هویت و بی روح مکانهای عمومی تفریحی فرهنگی و آموزشی باغ موزه فرهنگسرا و... با مولفه های باغ ایرانی و لزوم فرهنگسازی پرهیز از کپی برداری غلط و نامانوس باغسازی و فضای سبز غربی
- بازآفرینی و احیای باغ های قدیمی بعنوان فضاهای عمومی شهر و در دسترس عموم با ایجاد فضای سبز پایدار
- تدوین کتاب ضوابط و آیین نامه های اجرایی الگوی جامع باغ ایرانی و آشنایی هرچه بیشتر دانشجویان و طراحان منظر و معماران با جامعیت مهجور باغ ایرانی.

۱۳- منابع:

- ۱- آنواربه، مانوئل گمز (۱۳۸۳) باغهای ایرانی و اسپانیایی (ترجمه ویدا ایبانه (موزه ها، (۴۱) ویژه نامه همایش و نمایشگاه باغ ایرانی، (۲۸-۲)
- ۲- ابهریان، هما. (۱۳۸۹). باغ ایرانی؛ سیری از کالبد به معنا، جستارهای شهرسازی (۳۲): ۹۵-۹۰، صفحات ۹۰ و ۹۳.
- ۳- اعتمادی پور، مرضیه و بهرامیان، آرمین. (۱۳۹۱). مقایسه تطبیقی باغهای تخت شیراز و قصر قجر تهران. مطالعات معماری ایران، (۱)، ۸۵-۹۶.
- ۴- اکبری، حسن؛ نخستین خیاط، هلن و نخستین خیاط، آرمین. (۱۳۹۶). بررسی تطبیقی الگوی طراحی فرشهای طرح باغی و باغ ایرانی در دوره صفویه و قاجار. گلجام، ۱۳(۳۲)، ۲۹-۴۲.
- ۵- ایرانی بهبهانی، هما و سلطانی، حسن. (۱۳۸۲). شاخصها و ویژگیهای باغسازی دوران قاجار در تهران. محیطشناسی (ویژه نامه طراحی محیط)، (۳۰)، ۸۱-۹۹.
- ۶- ایرانی بهبهانی وژاله شکوهی دهکردی و رضوان سلطانی. ۱۳۹۲ "روش شناخت و مستند سازی باغهای تاریخی ناشناخته ایران"، محیط شناسی (۱): ۱۵۶-۱۴۵، صفحه ۴۹.
- ۷- بمانیان، محمد رضا و همکاران. (۱۳۸۷). بررسی بنیادهای فرهنگی-محیطی در عناصر کالبدی باغ های ایرانی (قبل و بعد از اسلام)، علوم و تکنولوژی محیط زیست (۱): ۱۰۳-۱۱۲، صفحه ۱۰۹.
- ۸- پورمند، حسنعلی و احمد رضا کشتکار قلاتی. (۱۳۹۰). تحلیل علت های وجودی ساخت باغ ایرانی، نشریه هنرهای زیبا (۴۷): ۶۲-۵۱، صفحات ۵۶، ۵۷، ۵۸.
- ۹- ترنر، تام. (۱۳۹۵). تاریخ باغسازی (ترجمه حمیدرضا عظمتی و محسن فیضی). تهران: دانشگاه شهید رجایی.
- ۱۰- جیحانی، حمیدرضا. (۱۳۹۲). فرنگی سازی در باغ ایرانی، دگرگونی های باغ های تهران در دهه ۱۳۰۰ قمری. منظر، ۵(۲۳)، ۹-۶.
- ۱۱- حبیب، فرح؛ اعتصام، ایرج و قدوسی فر، سیدهدادی. (۱۳۹۲). تبارشناسی پارک های شهری دوره پهلوی اول، نمونه موردی: باغ ملی تهران. آرمانشهر، ۶(۱۱)، ۶۱-۷۳.
- ۱۲- حبیبی، سیدمحسن و اهری، زهرا. (۱۳۸۷). لاله زار- عرصه تفرج، از باغ تا خیابان (شکل گیری خیابان به سبک اروپایی در دوره ناصرالدین شاه). هنرهای زیبا، (۳۴)، ۵-۱۵.
- ۱۳- حقیقت بین، مهدی؛ ص برنجی، شینا، علیدوست ماسوله، ساناز؛ فارسی آستانه، ندا؛ یزدانی رستم، مائده و کریمی، میترا. (۱۳۹۷). سیر اندیشه ها در تاریخ باغسازی جهان. تهران: مهر نوروز.
- ۱۴- حقیقت بین، مهدی. & علیدوست، ساناز. (۱۳۹۸). مطالعه تطبیقی رمزه های آیینی و فرهنگی در منظرپردازی باغ های ایرانی و چینی. باغ نظر
- ۱۵- خوانساری، مهدی و محمد رضا مقتدر و مینوش یوری. (۱۳۸۳). باغ ایرانی، بازتابی از بهشت، تهران، انتشارات سازمان میراث فرهنگی و گردشگری، صفحه ۱۹
- ۱۶- خوبی، حمیدرضا و گراوند، محمدرضا. (۱۳۸۹). شرح معماری باغ تخت شیراز. صفة، ۲۰ (۵۱)، ۵-۲۲.
- ۱۷- دادبه، آریاسپ. (۱۳۸۳). مکتب های باغ آرایی. موزه ها (ویژه نامه همایش و نمایشگاه باغ ایرانی)، (۴۱)، ۳۰-۳۴.
- ۱۸- روحانی، غزاله. (۱۳۸۹). طراحی باغ و احداث فضای سبز. تهران: فرهنگ جامع.
- ۱۹- ریسمانچیان، امیدوحدیری، مهتا. (۱۳۸۵). آب، نماد، کویر، همایش علمی منطقه ای معماری کویر دانشگاه آزاد واحد

اردستان، ص ۶.

- ۲۰- زانگری، لوییچی؛ رحمتی، نازیکا ماندانا و لورنزی، برونلا. (۱۳۹۱). باغ‌های ایرانی-اسلامی (ترجمه مجید راسخی و فرهاد تهرانی). تهران: دفتر پژوهش‌های فرهنگی.
- ۲۱- زمانی و همکاران. (۱۳۸۸). بازشناسی و تحلیل جایگاه عناصر موجود در باغ ایرانی با تأکید بر اصول دینی - آیینی، باغ نظر (۱۱): ۳۸-۲۵. صفحه ۳۱.
- ۲۲- زیرک، بابک. (۱۳۸۳). باغ صاحبقرانیه (مجموعه فرهنگی-تاریخی نیاوران). موزه‌ها (ویژه‌نامه همایش و نمایشگاه باغ ایرانی)، (۴۱)، ۱۵-۱۸.
- ۲۳- سلطان‌زاده، حسین. (۱۳۸۲). از باغ تا پارک. نامه انسان‌شناسی، (۴)۱، ۹۱-۱۱۳.
- ۲۴- سلطانی، مهرداد. (۱۳۸۶). شکل‌گیری بوستان‌های شهری در دوره معاصر: گذر از مفهوم باغ به پارک (با محوریت تجارب تهران). باغ نظر، (۸)، ۴-۵۸.
- سلطانی، مهرداد. (۱۳۹۱) زیبایی ایرانی در آندلس. منظر، (۱۸)، ۴-۱۳.
- ۲۵- سیفی، محمدرضا و حکمتی جمشید. (۱۳۸۳). طراحی باغ و پارک. تهران: انتشارات دانشگاه پیام نور.
- ۲۶- علم الهدی، هدی. (۱۳۸۲). آب در معماری ایرانی، کتاب ماه هنر (۵۸ و ۵۷): ۸۴-۹۱، صفحات ۷۷ و ۸۷.
- ۲۷- علیمردانلو، ساروامجتبی انصاری و تینا الماسی فر. (۱۳۸۹). سلسله مراتب دسترسی در باغ شاهزاده ماهان، کتاب ماه هنر (۱۴۲): ۴۶-۵۴. صفحه ۴۷.
- ۲۸- گودرزی، ویدا. (۱۳۹۶). تحلیلی بر باغسازی ایران از آغاز دوران هخامنشی تا پایان عصر پهلوی. مدیریت شهری و روستایی، (۴۸)۱۶، ۳۷۷-۳۹۴.
- ماهان، امین، & خرم رویی، ریحانه. (۱۳۹۹). باغسازی اروپایی اصطلاحی نامفهوم، تأثیر سبک‌های باغسازی رنسانس، باروک و رمانتیک بر باغ‌های تهران در دوران قاجار. منظر، (۵۳)۱۲، ۶-۱۷.
- ۲۹- مدقالچی، لیلا و مجتبی انصاری و محمد رضا بمانیان. (۱۳۹۳) روح مکان در باغ ایرانی، باغ نظر (۲۸): ۳۸-۲۵، صفحه ۳۳.
- ۳۰- منصور، سید امیر. (۱۳۸۴). درآمدی بر زیبایی شناسی باغ ایرانی، مجله باغ منظر (۳): ۵۸-۶۳، صفحه ۶۳.
- ۳۱- متدین، حشمت‌الله. (۱۳۸۹). علل پیدایش باغ‌های تاریخی ایران. باغ نظر، (۱۵)۷، ۱۵-۶۲.
- ۳۲- متدین، حشمت‌الله و متدین، رضا. (۱۳۹۴). باغ انگلیسی، رنسانسی دیگر. باغ نظر، (۳۴) ۱۲، ۳-۱۰.
- ۳۳- متدین، حشمت‌الله؛ افشار، سروناز؛ گلستانی، سارا؛ عراقی، مونا؛ لواسانی، مسعود؛ مسچی، مونا؛ متدین، رضا. ۱۳۹۹. تاریخ باغسازی جهان.

۳۴- نعیم، غلامرضا. (۱۳۹۲). باغ‌های ایران: که ایران چو باغیست خرم بهار. چاپ پنجم، تهران: پیام.

۳۵- ویلبر، دونالد نیوتن. (۱۳۸۴). باغ‌های ایران و گوشک‌های آن (ترجمه مهین‌دخت صبا). چاپ سوم، تهران: انتشارات علمی و فرهنگی.